

ga nacionalnega ozemlja. Kaj in kdo nam zagotavlja, kdo se je sploh pripravljen zavedati, da se ta trend lahko tudi nadaljuje, tudi v Evropi po letu 1992?

Zaradi svojega geopolitičnega položaja je bila Slovenija v tem stoletju že dvakrat »dodeljena« v nemško in italijansko vplivno sfero. Ker je bila Nemčija oba-krat poražena, Italija pa v drugi svetovni vojni obremenjena s fašizmom, se je politični zemljevid tega prostora oblikoval drugače, kot je bilo predvideno.

Kakšna je možna prihodnost Slovenije v Evropi po letu 1992, Slovenije z neslo-vansko, prozahodno orientacijo, ne razmišljamo dovolj. Bomo zgolj folklorni rezervat, z nekakšnim ekskluzivnim jezikom, ki mu zahod nikoli ne bo priznal enakopravnega statusa, in ga bo mogoče uporabljati le še v notranjem, internem komuniciranju? Dokler še . . . Kajti po logiki kapitala se bo spreminjala tudi naša duhovna in kulturna atmosfera. Tuji lastniki in tuji gospodarji bodo svoj vpliv in svoj interes širili na vsa področja našega življenja. Se tega zavedamo in to hočemo?

Ob teh dilemah ne bi smeli pozabiti realnega zgodovinskega okvira, v katerem se je porodila in razvila ideja o samostojni in neodvisni Sloveniji.

V tem okviru se je slovenski narod duhovno in materialno razvil do te mere, da se zdaj opredeljuje celo za lastno državo. Bilo bi nerazumno in preveč tvegano, če bi se povsem odrekli možnostim sožitja z južnoslovanskimi narodi.

LJUBICA JELUŠIČ

Kam greš, militarizacija?

Komentar iz razmišljanja ob knjigi Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks (študija primera ZDA) avtorja Antona Grizolda

O pomenu knjige in o/ob njeni vsebini

Na slovenskem knjižnem trgu se je decembra 1990 pojavila zanimiva in marsi-komu tudi nujno potrebna knjiga. Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks sta rezultat večletnega znanstvenoraziskovalnega dela avtorja dr. Antona Grizolda na področju obrambne znanosti, v kateri upošteva izvirne dosežke svoje doktorske disertacije in podatke, zbrane med študijem. Avtor uporablja najnovejšo tujo literaturo (tudi iz let 1989, 1990), kar pri mnogih naših družboslovcih ni ravno običajno. Čeprav bi se po podnaslovu (študija primera ZDA) dalo sklepati, da bo avtor obdeloval samo probleme ZDA, pa je treba opozoriti, da je tematika zajeta tako globalno kot teoretično podrobno, da je večino razlag, definicij in spoznanj mogoče prenesti v katero koli okolje. Šele pri prikazu empiričnih podatkov in dokazovanju razmerij med politično, ekonomsko in vojaško sfero avtor uporabi primer ZDA. Knjiga Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks bi znala biti pri analizi obrambne politike Jugoslavije in Slovenije izjemen metodološki pripo-moček, ob katerem pa se ne moremo izogniti vprašanju, zakaj ni bilo možno podobne študije narediti za primer Jugoslavije. Verjetno bo prepozno, ko se bomo nekega dne to isto spraševali za Slovenijo. V opomin naj nam bodo cele poplave študij sovjetskih avtorjev o ZDA, ki pa o svoji državi nikoli niso mogli pisati.

Grizoldovo delo posega na terminološko še povsem neurejeno ali celo prazno področje. Avtor je bil posebej pri študiji primera ZDA postavljen pred dejstvo, da mora poimenovati celo vrsto organov, institucij, pojavov in dejavnosti, za katere v slovenski, pa tudi v jugoslovanski literaturi ni mogel zaslediti prevoda. Pohvalno je, da je pri vsakem prevodu ohranil tudi izvirno angleško poimenovanje, s tem pa je pomagal vsem tistim slovenskim strokovnjakom, ki se bodo še ukvarjali s temi temami, da bodo lažje prepoznali določene izraze. Avtor je prispeval precej izrazov za slovensko vojaško izrazoslovje, ki je bilo dolgo domena jezikoslovne in obramboslovne stroke (utrnil ga je slovenski Vojaški slovar, Partizanska knjiga, Ljubljana 1977), zadnja leta pa posega vanj tudi, nemalokrat povsem neustrezno, vsakdanja politična praksa.

Knjiga Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks ima dva glavna vsebinska sklopa. V prvem sklopu z naslovom Obramba kot področje družbenega delovanja dobimo odgovore na naslednja vprašanja: kaj je vojaško-obrambna dejavnost države, militarizacija, militarizem, kakšna je geneza pojma militarizem ter kako različna so pojmovanja militarizma kot družbenega pojava. Iz tega dela knjige bi se morali slovenski politiki naučiti vsaj to, da je opredelitev militarizma močno odvisna od prevladujoče ideologije v nekem okolju ali v družbeni skupini, ki ji pripada avtor definicije. Ko so se zavzemali za odpravo militarizma, za demilitarizacijo, so se običajno v imenu ene od možnih teorij.

Ob različnih pomenih, ki jih posamezni avtorji pripisujejo militarizmu, opozarja Grizold na eno, vsem skupno značilnost, in to je negativni pomen pojma militarizem. Pri njegovi definiciji Grizold opozori, da so »marksisti v obdobju Lenina in Rose Luxemburg v glavnem zreducirali razlago pojava militarizma predvsem na njegovo ekonomsko sestavino« (Grizold, 1990:24), mnogi sodobni marksisti pa razumejo vojaške izdatke kot sredstvo kapitalističnih držav za premagovanje gospodarske recesije. Zgodovina jim daje celo prav. ZDA so se iz gospodarske krize leta 1939 izvlekle s strategijo »več topov – več masla«. Mislim tudi, da bi morali biti pri pogledih klasikov marksizma (čeprav so danes iz mode) na militarizem bolj previdni. Povsem res je, da sta V. I. Lenin in R. Luxemburg razvijala ekonomsko razlago militarizma, vendar pa bi pri Rosi Luxemburg v zvezi z militarizmom našli še marsikaj zanimivega. Rosa Luxemburg je ena redkih avtoric, ki je znala presoditi militarizem tudi po pozitivni plati. Trdi namreč, da je militarizem v zgodovini kapitalizma odigral »nepogrešljivo in tedaj napredno, revolucionarno vlogo« kot dejavnik kapitalističnega razvoja (Luxemburg, 1977:76), vendar se je kot sredstvo za zavarovanje »nacionalnih interesov«, kot najvažnejša vrsta naložbe za finančni in industrijski kapital ter kot orodje razrednega gospostva vladavine v državi nad delovnim ljudstvom (Luxemburg, 1977:778) prelevil iz gonilne sile kapitalističnega razvoja v kapitalistično bolezen. Tako temelj državne moči in militarizma ni samo suženjska poslušnost vojakov ter poveljevanje od zgoraj, temveč: »mogoče se je vojskovati samo tam in samo tako dolgo, dokler delovne množice navdušeno sodelujejo, ker imajo vojno za pravično in potrebno ali pa jo vsaj pasivno prenašajo« (Luxemburg, 1977:521–522). Rosi Luxemburg je bilo očitno popolnoma jasno, da je militarizem tudi stvar vrednostnega sistema in politične kulture določene družbe, kar je preizkušala na lastni koži kot voditeljica odpora nemške socialdemokracije proti začetku prve svetovne vojne in proti pruskemu militarizmu.

Drugi sklop Grizoldove knjige Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks je študija primera ZDA, in sicer z vidika razvoja in strukture vojaškega sistema ZDA ter z vidika obstoja vojaško-industrijskega kompleksa. Analize političnega

odločanja v ZDA kažejo, da ima najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju ameriške obrambne in z njo povezane zunanje politike predsednik ZDA s svojimi svetovalci, političnimi uradniki, njihovimi pomočniki. Temelj ameriške obrambne in zunanje politike po drugi svetovni vojni je ameriški nacionalni interes, po katerem so ZDA dolžne aktivno sodelovati v vseh svetovnih zadevah, so stražarji in zaščitniki svobode na mednarodnem prizorišču. Za uresničitev teh ciljev pa je potrebna vojaška moč. Zato sta ameriška obrambna in zunanja politika tako tesno povezani.

Zanimivo je, kako in koliko so odločitve v obrambni politiki ZDA odvisne od civilnih dejavnikov na eni strani ter od predstavnikov vojaške organizacije na drugi strani. Spomniti se moramo večine volilnih programov slovenskih strank, v katerih je civilni obrambni minister veljal za eno ključnih zagotovil demokratizacije v obrambni politiki in kjer je parlament igral vlogo glavnega nadzornika in razsodnika v prihodnji slovenski obrambni politiki. Ameriški obrambni minister je civilna oseba, predlaga ga predsednik ZDA, potrdi pa kongres. Je predsednikov namestnik pri poveljevanju oboroženim silam. Vsaka zvrst oboroženih sil ima v obrambnem ministrstvu svoj oddelek, ki mu načeljuje civilni načelnik, imenovan od predsednika ZDA. Načelnikov svetovalec za vojaške zadeve je vojaška oseba, najvišja po rangu v oddelku. Obrambno ministrstvo vključuje štab združenih načelnikov zvrsti oboroženih sil in ta je glavni vir svetovanja tako predsedniku ZDA, svetu za nacionalno varnost kot tudi obrambnemu ministrstvu. Tako se nikoli ne more zgoditi, da profesionalno stališče ne bi imelo pomembne teže pri odločanju o vojaških programih.

Na odločitve obrambnega ministrstva glede vojaških programov ima velik vpliv kongres oziroma nekatera najmočnejša podjetja, ki proizvajajo za vojaške namene in ki pritiskajo na člane kongresa (iz domačih volilnih okrožij), da podprejo proizvodnjo za ameriške oborožene sile, čeprav obrambno ministrstvo tega morda ni nameravalo storiti. Ali je možno, da se bodo tudi slovenski poslanci kdaj znašli v taki protislovni vlogi? Spomnimo se, da je bila skupščina starega sklica vsaj enkrat (javno) v takem položaju. Takrat je šlo za rebalans vojaškega proračuna, na katerega je računalo kar precej slovenskih podjetij.

V zvezi z vojaško-industrijskim kompleksom, če je pojmovan kot povezovanje in sodelovanje vojaške organizacije države s tistim delom gospodarstva, ki deluje za vojaško-obrambne zadeve, je zanimivo Grizoldovo stališče, da vojaško-industrijski kompleks ni v celoti oziroma že vnaprej negativen z vidika družbe kot celote (Grizold, 1990:118). Vojaško-obrambna funkcija je ena temeljnih funkcij vsake sodobne države in njena stvar je, ali bo bolj pritegnila domačo industrijo ali pa se bo oprla na uvoz. Seveda pa se rado zgodi, da se obrambne potrebe družbe povečujejo. V takih primerih pridobi pomen najprej vojaška organizacija, z njo se vzpostavi potreba po novih orožjih in tehnologijah, državno vodstvo pa je nato samo še dolžno za skupni interes določiti povečevanje vojaškega sistema. Zloraba političnega vpliva subjektov vojaško-industrijskega kompleksa za uveljavitev svojih ožjih interesov pa je že močno negativna, čeprav ne vedno jasno vidna. Tudi zato ne, ker so konkretni podatki o obsegu in strukturi proizvodnje za vojaške namene najvišja državna skrivnost.

In končno, delovanje vojaško namenske industrije ima številne negativne učinke za življenje celotne ameriške družbe. Mednje sodi parazitska narava vojaško namenskega gospodarstva (Grizold, 1990:163), ki odvzema sredstva za obstoj in delovanje civilnega gospodarstva. Sredstva za »topove« torej v resnici odvajajo sredstva za »maslo«, posledica je padec konkurenčne sposobnosti ameriškega

gospodarstva ter izvoz presežka kapitala. Vendar se ameriška javnost raje posveča svojemu nacionalnemu interesu, za kar s pomočjo medijev in izobraževalnega sistema skrbi obrambno ministrstvo. Ameriški izobraževalni sistem skrbi za proizvodnjo vojaških vrednot, poguma, izurjenosti za oboroženi boj, vojaške moči, zelo malo prostora pa namenja trpljenju, človeškim izgubam v vojni, mirovnim in protijedrskim gibanjem. Obrambno ministrstvo organizira neobvezno »vojaško vzgojo«, ki je zastoj in kdor se zanjo odloči, ima plačana tudi nekatera druga predavanja. Vojaške vrednote propagirajo televizija, radio, filmi, igrače, video igre, računalniške igre.

Preusmeritev ameriške vojaškoobrambne dejavnosti

In vendar se tudi v tej strahospoštovanju vredni organizaciji dogajajo ogromne spremembe. Zmanjševanje verjetnosti za spopad med vojaškima blokoma nujno vpliva na prestrukturiranje vojaškoobrambne dejavnosti ZDA. Zelo značilna je s tem v zvezi usoda SDI (Strateška obrambna iniciativa). V zadnjih dveh letih se je tiho umaknila s prvih strani svetovnega (in seveda ameriškega) časopisja, njeno ime se le še poredko omenja. V letu 1989 se je finančna podpora SDI zmanjšala s 4 milijard dolarjev na 3,8 milijarde, v letu 1990 pa verjetno na 3 milijarde (Nature, 347/1990:326). Zdi se, da celo Sovjetska zveza ni več zaskrbljena zaradi SDI, kajti sovjetski parlament je odstopil od najtrše ovire za sprejem sporazuma o zmanjševanju strateškega orožja (START – strategic arms-reduction treaty), s tem ko ne vztraja več pri pogojevanju sporazuma z raziskovanjem za SDI. Simpatizerji SDI se vendarle še niso odrekli svojim ambicijam, da bi razvili strateški obrambni sistem, pač pa se lotevajo redefinicije vloge SDI v skladu s spreminjenimi globalnimi parametri. Pri tem ne poudarjajo več njene funkcije pri odgovoru na množični sovjetski napad, temveč vlogo SDI pri upiranju izstrelkom, ki bi se pojavili zaradi napake, ter pri upiranju napadom s strani drugih držav.

Ameriška obrambna politika se veliki verjetnosti, da se bo moral vojaški proračun, po velikem boomu v Reaganovem času v devetdesetih letih zmanjševati, upira na star in preverjen način: strategijo obrambe nacionalne suverenosti poskuša »osvežiti« s poudarjanjem, pretiravanjem in celo izmišljanjem zunanega sovražnika (to se danes prakticira na Iraku) (Nature, 348/1990:467) Iraška invazija na Kuvajt je prišla še pravočasno, ker predstavlja enega najbolj nevarnih regionalnih konfliktov tudi zaradi zaloga nafte, ki jih ima Zahod v tem delu sveta. Poleg tega pa je spomnila javnost, da je močna vojska še vedno potrebna. Obrambni analitiki se vendarle zavedajo, da tretji svet v prihodnosti ne bo nič bolj nevaren, kot je bil v preteklosti, to pomeni, da najbrž ne bo dovolj dobro nadomestilo za zmanjševanje ali boljše pojevanje sovjetske grožnje s konvencionalno vojno v Evropi (Spectrum, Nov. 1990:30). Navsezadnje pa, Irak je v vojaškem smislu bolj teoretično v tretjem svetu, ima namreč milijonsko armado, mige 29 in ene najboljših tankov na svetu, sovjetske T-72.

Posledice popuščanja mednarodne napetosti in konca hladne vojne bo v ameriški obrambni dejavnosti verjetno najbolj občutila, tudi za nas posebej zanimiva, dejavnost, to pa je znanstvenoraziskovalno delo. Najhujši udarec doživljajo temeljne raziskave, vendar na račun povečevanja izdatkov za razvojne raziskave ter predvsem za tehnologijo, inženiring ter preizkušanje specialnih sistemov orožja. Zanimivo je, kakšni so razlogi Pentagona za tovrstno prestrukturiranje vojaškega proračuna. Za razvoj sistemov orožja postajajo namreč vse bolj zanimive civilne

tehnologije (to pa je povsem v nasprotju z razmerami v petdesetih in šestdesetih letih, ko so bile vojaške tehnologije veliko bolj razvite kot civilne). Taka odločitev ima precejšnjo podporo v ameriškem kongresu, kajti razvoj civilne tehnologije zadovoljuje dva interesa, civilnega in vojaškega (Science, 347/1990:273). Za uporabo civilnih tehnologij v vojaške namene je potrebno veliko manj časa kot pa za konverzijo strogo namenskih vojaških tehnologij v civilne.

Da bi ohranile kadrovske in tehnološke zmogljivosti, so nekatere vojaške znanstvenoraziskovalne organizacije močno podprle raziskovanje okolja. Med civilnimi strokovnjaki prevladuje mnenje, da je to le začasno, kajti tako ne bo prišlo do izgube zmogljivosti, in pa, tako bo lažje počakati na nove napetosti in zato nova naročila. Zanimivo je, da civilni raziskovalci okolja večinoma nasprotujejo sodelovanju z vojaškimi raziskovalnimi ustanovami, čeprav imajo te veliko boljše raziskovalno tehnologijo. Trdijo namreč, da je zaradi mnogih kulturnih in političnih razlogov težko mešati civilno in vojaško raziskovanje. Vojaški znanstveniki imajo veliko možnosti, da obdržijo svoje delo in odkritja v tajnosti, univerzitetni znanstveniki pa ne morejo pristati na takšne pogoje (The Scientist, 12. Nov. 1990:3)

»Dividendo miru« (peace dividend) (New Scientist, 15. Dec. 1990:16) pa bo moral v Ameriki plačati še nekdo. To pa so inštituti za proučevanje nadzora nad oboroževanjem in za proučevanje mednarodne varnosti. Zaradi popuščanja napetosti so tudi njihovi programi in raziskave postali nezanimivi, pa tudi precej zastareli. Nekateri inštituti se skušajo temu prilagoditi tako, da se preusmerjajo v raziskave okolja in posledic ekonomskega razvoja v Vzhodni Evropi in v državah v razvoju, nekateri pa širijo svojo dejavnost in definicijo varnosti na ekološke probleme (Nature, 346/1990:221).

Tako se v ameriškem obrambnem sistemu in ameriški družbi počasi dogaja tisto, kar v slovenskem političnem prostoru nikakor ne moremo opredeliti dovolj na široko. Militarizacija v vrednostnem sistemu nezadržno spremlja demilitarizacija na področju tehnologije, raziskovanja, trga. Konverzijo vojaške industrije v civilno narekujejo komercialni razlogi in mednarodne okoliščine, ne pa moralni pozivi ter vrednostna načela.

LITERATURA:

- John a. Adam, Smaller, More Deployable Forces, IEEE Spectrum, Vol. 27, No. 11/Nov. 1990.
Michael Brower, Strategic Defence after the Cold War, Nature, Vol. 347/27. sept. 1990
Dan Charles, America Pays the Price of the Peace Dividend, New Scientist, 15. Dec. 1990
Anton Grizold, Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks, Časopis za kritiko znanosti, Ljubljana 1990
Rosa Luxemburg, Socialna reforma ali revolucija?, Militarizem, vojna in delavski razred, Izbrani spisi, Cankarjeva založba, Ljubljana 1977
Diana Morgan, Pentagon to Increase Its Role in Environmental Research, The Scientist, 12. Nov. 1990
Colin Norman, Defense Research after the Cold War, Science, Vol. 247, 19. Jan. 1990
Seth Shulman, Paying the Price of Piece, Nature, Vol. 346, 19. Julij 1990